

Периферна светлина въздух и слънце

Красимир Терзиев / Даниел Кьотер

София / Берлин, 2016 г.

Резюме: В повечето европейски градове днес в перифериите живеят много повече хора, отколкото в градските ядра. Въпреки това периферните пространства получават много по-малко обществено внимание от тези иконографски пространства в центъра, които поставят имиджа на града на картата на конкурентния глобален градски маркетинг.

Едни от парадигматичните пространства, които днес може да се открият в перифериите на европейските градове, са наследство от модерните градоустройствени планове на „светлината, въздуха и слънцето“: *Plattenbau* / панелните квартали, които осигуряват достъпни жилища за следвоенното поколение.

Проектът „Периферна светлина въздух и слънце“ е сравнително проучване на два социални жилищни квартала от 1970-те - Гропиусщадт в Берлин и Люлин в София – картографиращо, със средствата на филма, словесите на утаяване в тези градски периферии на нещата, които са изтласкани от центъра, и на нещата, които навлизат в града отвън. Начертахме четири движения на камерата на четири различни локации, като всяко от тях е разрез на пейзажа отвътре-навън или отвън-навътре. Всеки кадър, хореографиран върху принципите на дългия кадър (*plan-séquence*), рамкира динамично различни реалности, които се развиват едновременно в едно пространство без фиксирана дефиниция.

Красимир Терзиев е интердисциплинарен художник и изследовател, чиято работа обхваща различни медии, като видео/филм, фотография, живопис/рисушка и текст, поставяйки под въпрос границите между реалност и фикция, като същевременно изследва разнородните преходи и напрежения между глобализирания свят, доминиран от поразителното многообразие от символични изображения, и неговите материални основи в технологичния, физически и човешки „хардуер“. Доктор по Културна антропология, художник. Негови творби са представяни в TATE Modern, Лондон, Stedelijk Museum, Амстердам, The Kitchen, Ню Йорк и са в колекциите на музеите Centre Pompidou, Париж, Модерна Галерия, Любляна, СГХГ, Kunstsammlung Nupovereinsbank и др.

<http://terziev.info/>

-

Даниел Кьотер е режисьор и видео артист, чиято работа гравитира между различни медийни и институционални контексти, комбинирайки техники от структуралисткия филм с документални елементи и експериментален музикален театър. Живее и работи в Берлин. Той е показван в многобройни галерии, видео фестивали, концертни зали и театри по цял свят. През 2013-2016 развива филмовата и музикална трилогия *Ökonomien des Handelns: KREDIT, RECHT, LIEBE* (с Ханес Зайдл). Серията му от филми, перформативни и дискурсивни произведения върху социо-политическите условия на театралната архитектура и перформативност се разгръща между 2009 и 2015 г. (с Констанц Фишбек). В момента работи с куратора Йохен Бекер по изследователския, изложбен и филмов проект *CHINAFRIKA. Under Construction* (2014-2018.)

<http://www.danielkoetter.de/>

В повечето градове в Европа в настоящия момент много повече хора живеят в перифериите, отколкото в градските ядра. Въпреки това периферните пространства получават много по-малко обществено, академично или политическо внимание от онези иконографски пространства в центъра, които поставят имиджа на града на картата на конкурентния глобален туризъм и градския маркетинг.

Независимо от това обществено пренебрежение, перифериите са типа пространство, в което действат силите, определящи градската експанзия в съвременните метрополии. Тези сили оперират чрез двойно и допълващо движение - по посока от и към града: Периферията е мястото, където хората се местят от селските райони, където първо пристигат, за да започнат нов градски живот. И в същото време периферията е мястото, където градските хора се преместват от центъра, за да избягат от гъстотата и замърсяването и да получат достъп до спокойствие, зеленина и по-чист въздух. Двете движения се срещат и припокриват както на административните, така и на географските градски граници.

Това са границите, които разделят пространството на вътрешно и външно, на пространство, принадлежно на града и онова отвъд него. Пространствените отношения от двете страни на границата не са симетрични, защото градът произвежда неща, които трябва да изключи от центъра си, за да гарантира функционалността на живеенето заедно: отпадъци, трупове, престъпници и социално маргинализирани. Пространството по границите на града е предопределено за населяване, съхранение, и изтласкване на това, което е социално периферно. От друга страна, периферните пространства представляват „въображаемия Друг“ на града, удовлетворявайки нуждата от отдых, тишина и близост до всичко онова, което представлява култивираната идея за „природа“.

Животът в периферията може да се разбира следователно еднакво като Стигма и привилегия. Както пише Абдумалик Симон, излишествата на периферията я превръщат в означаемо, което номинално бива отхвърлено, но винаги се препотвърждава (Simone, Sarai Reader 07, 2007: 462). Това е двойният стандарт, който градът (в неговото ядро) упражнява над перифериите, тъй като те представляват едновременно заплахата за вътрешния ред, но и буферни зони, където могат да бъдат експулсирани продуктите на излишък на ядрото или да бъдат експериментирани режими, отвъд нормите.

Обикновено бюрокрацията и пространствената политика концептуализират границата на града като ясна линия, докато конкретната география и социалното присвояване на пространството не следват тези административни конвенции. Естествени граници като реки, планини или склонове се появяват до изкуствени граници като улици, магистрали, огради или поредици от сгради. Когато тези две типологии се срещнат, насложат или съседстват, се

получават диференциални пространства: между улицата и реката, между ръба на гората и граничната ограда. Този тип пространствена сива зона се характеризира едновременно като вече-не-градска и все-още-не-селска. Обикновено градоустройството не се чувства отговорно за този вид пространства, макар че те се ползват предимно от хората в града и много по-рядко от пришълци.

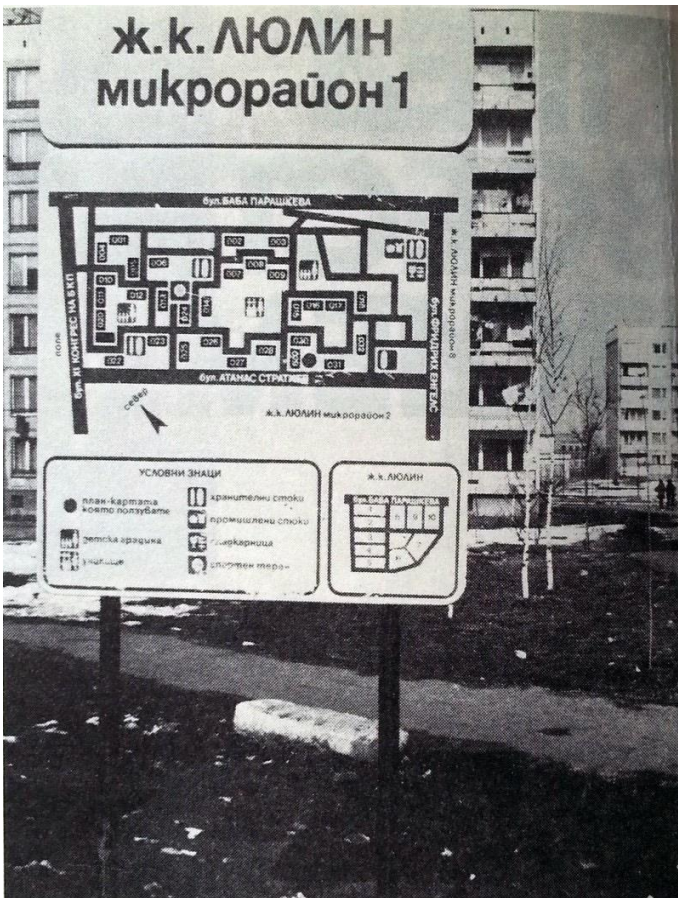
Едно от парадигматичните периферни пространства, разположени в покрайнините на европейските градове днес - панелният квартал, е наследство на визиите за модерния град на „светлината, въздуха и слънцето“. Панелните квартали предлагат на гражданите от следвоенното поколение (XX Св. Война) достъпни жилища с широки зелени пространства между блоковете. Текущата промяна в градското планиране от модернистката идея за всеобхватно и визионерско градско планиране към подход, основаващ се повече на проектен принцип, решаващ прагматичните проблеми на деня и удовлетворяващ търсенето на бърза въвръщаемост на инвестициите, е особено видима в тези градски райони, където архетипът за рационално планиране - редуцираният куб на панелния блок, обгърнат от ригидния ортогонален план на улицата - в днешно време е съживен от скелета на новия търговски център или станалата отново търсена единична фамилна къща, от бедняшка колиба или пустееща земя, от нова магистрала или от сметище.

За проекта „Периферна светлина въздух и слънце“ извършихме сравнително проучване на два социални жилищни квартала от 1970-те години – „Гропиусщад“ в Берлин и „Люлин“ в София, съсредоточено върху слоевете на утаяване в тези градски периферии на неща, експулсирани от центъра, и на неща, привнесени отвън. За целите на тази картография, начертахме четири движения на камерата на четири различни места, като всяко от тези движения прави дисекция на пейзажа отвътре-навън или отвън-навътре спрямо границата на града. Всеки кадър е с хореография, построена на принципите на дългия кадър (*plan-séquence*), рамкира динамично, често несъответстващи реалности, развиващи се синхронно в пространство без фиксирана дефиниция.

Bildnachweis: Museum Neukölln, no. 11977

Guided tour of Gropiusstadt, around 1968, in: Bezirksamt Neuköln, Berlin/Neuköln. Seine Geschichte und Denkmale, Berlin, 2012

Lyulin Complex in the 1970's, in: Arhitektura Magazine, Issue 8-9, 1977

Gropiusstadt, Берлин

Както един от нашите респонденти и сътрудници - историкът-аматьор г-н Мийтке ни каза, „Гропиусщад е твърде нов, за да се интересува някой от историята му“. Първоначално наречен „Брит-Букоу-Рудов“ и по-късно кръстен на архитекта Валтер Гропиус, който изготвя плановете му, кварталът е построен през 1962-1969 г. в отговор на тогавашните спешни жилищни нужди на Западен Берлин и олицетворява модернистките градски идеали за "светлина, въздух и слънце", наложени от друг велик модернистки архитект - Льо Корбюзие. До 1989 г. южната граница на квартала е очертана от Берлинската стена, издигната през 1961 г., точно преди началото на строителството на квартала. Заселването в Гропиусщад е част от схемата за социални жилища в Западен Берлин. Човек трябва да притежава документи, доказващи проблемен социален статус, за да може да получи апартамент в новия квартал. Макар много малко да се е променило в първоначалното оформление и вид на квартала, растежът на дърветата е променил значително общата картина на района. Дърветата, всички новопосадени в момента на строителството, днес покриват твърдата геометрия на сградите с по-овални зелени форми и разделят предишното открито пространство между сградите. Много от тогава младите / сега в пенсионна възраст семейства, установили се тук през 60-те години, все още живеят в квартала. Гропиусщад е свидетел на вълните на имиграция през годините и на улицата често се чува руска, полска или турска реч.

Кратката, но комплексна история на квартала разкрива много аспекти на връзката между ядрото на града и периферията. Малката гора, наречена Rudower Wäldchen, която оформя стрела, влизаща на територията на Гропиусщад от съседната земеделска земя на Бранденбург, образува последните запазени останки от това, което е било ловно стопанство на Кайзер Вилхелм II. Във върха на тази стрелка в днешно време се вписва дъгата на Гропиусхаус, образувайки рядка конфронтация между природа и градска среда.

В началото на 20-ти век парцелът е определен за гробище за Neukölln - тогава сателитен град на Берлин. Гробището обаче остава само на етап архитектурна скица, тъй като по време на неговото планиране Neukölln става част от Берлин и идеята е изоставена. Между двете войни територията е населена от различни гранични предприятия: армейски казарми, затвор, болница, работнически колиби и едноетажни къщи. Ловна земя, сметище, планирано гробище, затвор, граница между противоположни политически системи и накрая жилищен квартал за семейства, нуждаещи се от жилища на достъпни цени; районът реално се урбанизира едва след II Световна война, вече част от затворената територия на Западен Берлин, където всеки квадратен метър земя е ценен за разширяването на жилищната площ и

справянето със застаряващата градска инфраструктура в сърцевината на града, обкръжен от граници с вражеска държава (ГДР).

Кадри от видео, Красимир Терзиев / Даниел Кьотер, Периферна светлина въздух и слънце, 2016 , четириканална видео инсталация, текст, фотографии

Кулата

В хода на историята на района като периферно пространство за временно пребиваване (ловно стопанство, гробище, работен лагер, селско стопанство, затвор) хората винаги са разпределяни хоризонтално; процесът на урбанизация вече експлоатира възможностите за вертикално уплътняване. Първоначално Валтер Гропиус планира квартал от 2- и 3-етажни жилищни сгради, но търговските интереси и демографският натиск върху Западен Берлин принуждават архитектите да увеличат броя на етажите. Макар че Гропиус и неговия екип проектират цялостния устройствен план за района, единствената сграда в Гропиусщад, проектирана от самия Гропиус, е тридесет и един етажния жилищен блок „Ideal Hochhaus“. По време на построяването и това е най-високата жилищна сграда в Германия. Управлява се от *Vaugenossenschaft IDEAL*, една от компаниите със значителен дял в *Gropiusstadt*.

Гледката от височина обикновено позволява широка видимост над района, създава усещане за контрол над пространството и подтиква към съзерцание. Човек, гледащ небостъргач отвън, обаче е субект на нейния контрол, усеща мащаба ѝ, сочещ за фундаментална (икономическа) мощ и престиж. Благодарение на своето местоположение в непосредствена близост до Берлинската стена, *IDEAL Hochhaus* от десетилетия предпоставя визуален режим, който разделя тези две гледни точки на две различни политически и икономически системи. Докато небостъргачът е градска забележителност, промотираща модерния западен град, ясно видима за жителите на селата на юг, които принадлежат към ГДР, т.нар. *Gemeinschaftsraum* на последния етаж на *IDEAL Hochhaus*, общо помещение, проектирано за съвместно ползване от жителите на сградата, с прозорците си, разположени

на три стени, предлага привилегирован и стратегически панорамен изглед към огромните плоски земеделски земи на противника извън границите на града.

Високата гледна точка, осигуряваща богати визуални усещания, обаче не допринася особено за социалните контакти на обитателя. Тялото е ограничено в предписаната сложна геометрия на сградата с прозорците, вратите, вътрешните и външните коридори, лабиринтните двойни стълби и многобройните етажи. Всеки опит да се достигне до улицата, съответно до други съ-граждани, отнема време и представлява продължително спускане по безброй стъпала или дълъг престой в асансьора.

Буницето Großziethen

На юг от Гропиусщад, на по-малко от километър разстояние, се намира бившата площадка за отпадъци Großziethen, която понастоящем е в процес на рехабилитация, проект на компанията Hafemeister GmbH. Буницето е парадигматично периферно пространство,

бидейки хранилище за всичко онова, което градът консумира, абсорбира и изхвърля. Историята на сметището Großziethen разкрива по особено показателен начин динамиката на сложната връзка между ядрото на града и периферията. След като първоначално е привлекателно място за отдих и плуване за хората от Берлин и околните села през първата половина на 20. век, през 50-те години парцелът е трансформиран в сметище за химически отпадъци от химическата промишленост на ГДР. През 70-те години сметището се превръща в театър на символичен обмен между двата вражески лагера на ФРГ и ГДР: общината на Западен Берлин, поради недостиг на площ за изхвърляне на отпадъците в рамките на собствените си градски граници, се споразумява с държавните институции на ГДР да ползва сметището за битови отпадъци срещу заплащане. Камионите, превозващи боклук преминават през специално изграден за целта контролен пункт на Берлинската стена, и достигат до обекта в специално проектиран и секюритизиран коридор. И така, отпадъците от Западен Берлин под формата на бутилки Coca-Cola и други икони на капиталистическото потребителско общество намират своя път към Източногерманска земя.

През 90-те години, когато стената пада и обединеният град Берлин се разширява на юг от Гропиусщад с комплекс с нови еднофамилни къщи, съседното сметище, макар вече да не функционира, представлява риск за сигурността на новите поселения. Отровните газове, идващи от недрата на отдавна изоставеното сметище, започват да избиват от избите на новите къщи. Това налага през 1995 г. фирмата Hafemeister да проектира противодействие на опасността - издигането на особен вид саркофаг, който да неутрализира замърсяването и отровните газове, идващи от старото неизползвано сметище, като покрие цялата територия със слоеве от минерални отпадъци и пръст. Отново периферното място поглъща излишъците, които градът произвежда при подема на строителството след обединението: минералната маса се доставя от разрушените стари сгради и новите строителни обекти в Берлин с камиони, които и до днес използват същия път от 70-те години, охраняван от високи огради. До 2020 г. най-сетне бившото сметище ще се превърне в зелен хълм с формата на пирамида - някакъв вид забележителност на фона на иначе плоския ландшафт на района на Берлин - монумент на новоконструирана природа, осигуряващ панорамна гледка към skyline на Гропиусщад и кулата на IDEAL Hochhaus.

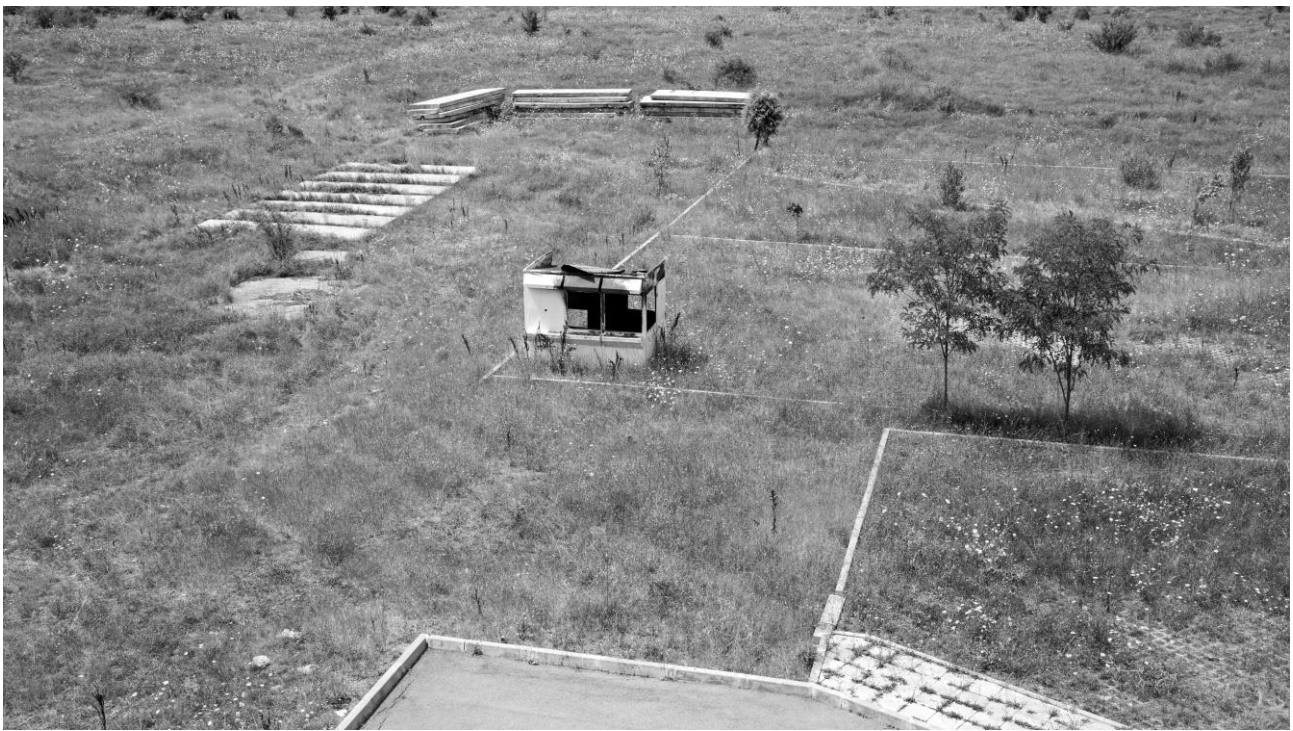
*Кадри от видео, Красимир Терзиев / Даниел Къотер, Периферна светлина въздух и слънце, 2016 ,
четириканална видео инсталация, текст, фотографии*

Люлин, София

Наименуван „бетонната джунгла“ на местния жаргон, Люлин е най-големият жилищен комплекс в София. Разположен в западните покрайнини на града, той е построен през 1970-те и 1980-те години. Планиран е върху площите на бивша земеделска земя и част от местност с малки къщи, като че ли иронично наречена „модерно предградие“. Целият комплекс е съставен от няколко модела на сгради, без особена мисъл за естетически градски форми и пропорции, оставяйки в резултат доста монотонен пейзаж. Първоначалният план предвижда една обширна централна част да бъде посветена на обществените услуги: спортни съоръжения и културни институции. Тази част от общия план е оставена да бъде изпълнена последна и поради падането на политическата система на Източния блок и на Народна република България през 1989 г. никога не се реализира. Така две десетилетия след началото на строителството сърцето на комплекса все още остава празно.

Следвайки законите на физиката, празнината бързо започна да се запълва с нови строителни проекти, които се появяват в хаотичен ред при условията на либерализираната икономика от 1990-те години, рязко контрастирайки на твърдата геометрия на вече позастаряваща структура на първоначалния сграден фонд. Големият панелен квартал граничи на изток със Западен парк, на юг с обширна ничия земя, а на запад с околоръстния път на града, който рязко о отрязва от заобикалящата го земя. Човек би очаквал Западен парк да прибави баланс към „бетонната джунгла“ и да бъде интензивно използван от жителите на квартала. Вместо това, той се оказва изолиран от комплекса поради малка рекичка, представляваща естествена граница. В резултат на това (и на много други фактори) паркът постепенно се превръща в дива гора от едната страна на потока, а от другата му страна една ивица от ничия земя, поетапно се заема от подръчно направени постройки, сгущени между

малки промишлени бази. Понякога овчари навлизат в тази територия, за да пасат добитъка си в цялата неизползвана земя, включително някои части на Западен парк. Наскоро ремонтираният околоръстен път на юг отрязва града не само от околните земи, но и от Филиповци - бивше село, настоящ столичен квартал, населяван предимно от ромска общност.

Будка

Според плана за изграждане на Люлин свободното пространство в сърцето на комплекса е предназначено за пространства за култура, образование, спорт. След промените през 1990 г. и дерегулацията на централното градско планиране, държавата (или общината) вече не е в състояние да изпълни първоначалния план, инициативата е в ръцете на частните предприемачи и там започват да се появяват престижни и не дотам нови жилищни постройки. Парк „Розалин“ е единственият нов строителен проект, който се намира отвъд

улица „Петър Дертлиев“, улицата, която разделя Люлин от прилежащия Западен парк и ивицата ничия земя, маркираща крайната линия на града. В това открито, крайградско пространство гледката към долината на реката, хълмът, който дава името на областта и Витоша е свободна. Но руините на сградата на втори жилищен блок пречат на гледката - блокът до този момент не е завършен. Асфалтовият път, водещ до сградата е задънена улица, планираният паркинг е превзет от избуялата растителност.

На линията между застроената площ и пустеещата земя стои една изоставена, бъдеща въпроси за предназначението си будка. Тези неформални временни конструкции са продукт на икономическия вакуум на пост-социалистическия период. Тяхното стихийно съществуване като пространства за дребна, неформална икономика е заменено от формална икономика и молове. Малката полуразрушена будка отразява огромната изоставена строителна площадка на нов търговски център, който е на няколкостотин метра по-надолу по пътя. Можем само да гадаем, че будката в края на паркинга е била поставена на тази стратегическа позиция, за наблюдение и охрана на строителните дейности в това гранично пространство. Полуизгоряла и непотребна, днес будката се ползва единствено от децата от ромски произход, които се шляят наоколо, докато камерата разчертава паноптикума от социалистически панелни блокове, неокапиталистическо строителство и свободен изглед към природата.

Каруца

Суходолската река очертава от едната си страна оста на Западен парк, който се вклинява като зелен коридор в развития град, а от другата – малка долина пустееща земя на юг от улица „Петър Дертлиев“, маркираща естествената южна гранична линия на Люлин.

Между реката и улицата се е оформило едно от онези диференциални пространства, където градската и извънградската употреба са положени една върху друга. В едната посока жителите на Люлин поддържат тук малки градини, като вид „крайградско градинарство“, събират плодове и разхождат своите кучета. В другата посока, ничията земя се ползва от жителите на граничните ромски селища „Факултета“ и „Филиповци“ за пасище на крави, овце и коне. Голям брой конски каруци потеглят всяка сутрин от населения предимно от ромска общност квартал „Филиповци“, разположен непосредствено до Околовръстния път и се отправят към съседния комплекс Люлин и други по-далечни квартали на София, събирайки всичко, което все още е годно за някакъв вид употреба от кошчетата за отпадъци по улиците. Един от признаците за приетата екологичната отговорност на новоприсъединената членка на ЕС - България е въвеждането на модела за разделяне на отпадъците. Независимо от големия брой частни компании, договорени от общината за извършване на услугата, разделянето никога не е работило особено гладко. Слуховете твърдят, че всички различни цветни контейнери за отпадъци накрая попадат в общ куп. Удивително е, че тези водачи на каруците, вероятно принадлежащи на едни от най-бедните и „слаборазвити“ социални слоеве, оперирайки под постоянна заплаха от разбрана за движение на територията на града, изглежда са единствените, които са в състояние да приложат ефективно този софистициран екологичен метод за управление на отпадъците. Те стриктно отделят пластмасата от метала, хартията, от другите потенциално употребими предмети, защото всеки материал има различна стойност в пунктовете а предаване на вторични суровини. Въпреки рационалните причини обаче, присъствието им сред панелните блокове - продукт на модерният модел на градско планиране и строителство - е поразително. Преминавайки многократно границите между градско и извънградско пространство ежедневно, каруцата картографира периферната територия по свой специфичен начин, разкривайки динамиката на отношения, които този начин на движение и прехрана създават, съотнесени към улиците, другите превозни средства, хората.

